

Dobříšská konference Životní prostředí pro Evropu

P. Šremer: The Dobříš Conference on Environment for Europe. Život. Prostr., Vol. 41, No. 4, p. 199 – 202, 2007.

The first Pan-European Environmental Ministers Conference Environment for Europe under the auspices of UN Economic Commission for Europe was held at Dobříš Castle sixteen years ago. Josef Vavroušek, Minister-Chairman of Federal Committee for the Environment of the former Czech and Slovak Federal Republic initiated the process, later called Environment for Europe process or “postdobříš process”. The host country president Václav Havel opened the historic conference together with the president of the Swiss Confederation Flavio Cotti. The meeting was attended by 31 environmental Ministers, the Commissioner of the Commission of the European Communities and 7 high representatives from almost all European countries, U.S.A., Canada, Brazil and Japan. Also high representatives of international institutions (incl. UN) and non-governmental organizations took part in the conference. The conference set the basic framework of long-term European cooperation toward an environmental programme for Europe, which was strengthened by the conferences in Lucerne (1993), Sofia (1995), Aarhus (1998), Kiev (2003), and Belgrade (2007). The conference focused on preparation of Environmental Action Programme for Central and Eastern Europe, which was endorsed by the following conference in Lucerne. This conference asked for defining principles of human values and environmental ethics in the search for sustainable living, which is the commitment for future.

Od konference *Životní prostředí pro Evropu*, kterou svolal ministr – předseda Federálního výboru životního prostředí ČSFR Josef Vavroušek pod hlavičkou Evropské hospodářské komise Organizace spojených národů (EHK OSN) a uskutečnila se 21. – 23. června 1991 v Dobříši, uplynulo už 16 let. Přesto se na ni minimálně v Evropě nezapomělo a celý tzv. postdobříšský proces, či *Životní prostředí pro Evropu* pokračuje dál. Pokusíme se ukázat, proč je tak podnětná i po tolika letech.

Rok 1991 byl velmi náročný z hlediska ochrany životního prostředí v ČSFR. Po letech devastace to byl teprve druhý rok radikálních kroků centrálních institucí ochrany životního prostředí. Ministerstvo životního prostředí ČR, Slovenská komisia životného prostredia a Federální výbor životního prostředí (FVŽP), které vznikly r. 1990, rozpracovávaly programy obnovy, vznikaly např. první moderní složkové zákony v oblasti odpadového hospodářství a ovzduší i jednotící zákon o životním prostředí, postupně se vytvářela místní

a okresní správa v oblasti životního prostředí. V celém světě probíhaly přípravy na Konferenci o životním prostředí a rozvoji (Summit Země), která se r. 1992 uskutečnila v Riu de Janeiro. Evropské společenství už téměř končilo 4. akční program ochrany životního prostředí a teprve se rozjížděl program pomoci zemím střední a východní Evropy – Phare.

Idea svolat konferenci k nám vznikla r. 1990 na dublinské konferenci ministrů životního prostředí členských států Evropského společenství, zemí střední a východní Evropy a Evropského sdružení volného obchodu (EFTA) v hlavě ministra Vavrouška. Jako systémový inženýr se nespolehl na úřední hierarchii, ale vytvořil pracovní skupinu, která konferenci organizovala. Byli v ní zastoupeni domácí i zahraniční odborníci a spolupracovníci FVŽP, pomáhali i emigranti. Důležité bylo, že byly připraveny podkladové materiály – jak FVŽP (např. směrem k evropskému systému ochrany a obnovy životního prostředí, návrhu evropské sítě ekologické stability, k zlepšení životního

prostředí velkých uhelných pánví střední Evropy), tak i od dalších institucí, podílejících se na konferenci – v první řadě EHK OSN, Komise Evropského společenství, Světové banky, Evropské investiční banky a Rady Evropy. Ministr Vavroušek pozval nejen ministry (všech zemí EHK OSN, tedy širší oblasti než geografické Evropy, např. i USA a Kanady, a taktéž Japonska) a komisaře ES, ale i zástupce všech evropských a mezinárodních institucí a organizací, které byly důležité pro posílení spolupráce v rámci Evropy (tj. včetně finančních institucí). Jako horolezec měl dostatečnou odvalu připravovat konferenci bez předběžného projednání federální vládou (souhlas by byl těžko získal, oznámil proto konferenci vládě až v okamžiku, kdy by odmítnutí znamenalo značnou mezinárodní ostudu).

Velmi zajímavé bylo i načasování konference na letní slunovrat, resp. od pátku do neděle tak, aby ministři a další reprezentanti organizací ztratili co nejméně drahocenného pracovního času. Pátek byl určen na přílety a úvodní proslovy. Vystoupil prezident Havel, Josef Vavroušek, prezident Švýcarské konfederace Flavio Cotti, za Evropské společenství ministr v té době předsednické země – Lucemburska – Alex Bodry, komisař ES Carlo Ripa di Meana, dále výkonný tajemník EHK OSN Geparad Hinterreger, generální tajemník EFTA Georg Reisch a ředitel ředitelství životního prostředí OECD Bill Long. Byla to reprezentace na nejvyšší úrovni.

Vzpomínám si ponejvíce na tři projevy: prezident Havel mluvil o příčinách ekologické krize. O důležitých ideologiích, jejíž základní mentální polohou byla pýcha – ideologie člověka, který se domníval, že našel univerzální klíč ke světu, člověka, který si myslel, že všechno pochopil, všemu rozumí, a tudíž všechno může. Typicky havlovsky prohlásil, že „vláda do nepříčetnosti spychlého rozumu nás paradoxně poučila, že svět je upředem z nesmírně složitého a tajemného přediva, o němž víme po čertech málo a k němuž se musíme chovat po čertech pokorně.“ Z té zkušenosti odvodil, proč bylo Československo tak iniciativní v mezinárodní spolupráci a proč se tato konference konala právě u nás. Vyjádřil víru, že všechny způsoby koordinace, které budou na této konferenci domluveny, včetně určité institucionalizace celoevropské ekologické politiky, významně přispějí ke sjednocování evropského kontinentu.

Velmi konkrétní byl příspěvek švýcarského prezidenta F. Cottiho, který nezapřel, že zastával i funkci ministra životního prostředí. Vyzdvihl taktéž spolupráci a uváděl příklady snížení znečištění ovzduší ve švýcarské konfederaci, poukázal na nutnost řešení problematiky ochrany ovzduší na celoevropské úrovni a klimatické změny na úrovni globální. Poukázal na to, že jedna konference nevyřeší vše, bude se jednat

o dlouhotrvající proces. Pro následující konferenci vytýčil 3 cíle:

- společné prohlášení ke koherentní evropské politice životního prostředí, že se středo- a východoevropské státy budou angažovat v dosažení západoevropských standardů ochrany životního prostředí a že západoevropské státy přitom poskytnou technickou, finanční a institucionální pomoc,
- spolupráci v oblasti životního prostředí jednotnou formou, jednak setkáváním ministrů, ale také jednáním na úrovni expertů a vysokých státních úředníků,
- konkretizace dohod o společných evropských příspěvcích k řešení globálních environmentálních problémů.

Na závěr tlumočil pozvání Rady konfederace k jednání další konference ve Švýcarsku, což bylo přijato a znamenalo pokračování celého procesu.

Josef Vavroušek pronesl zásadní projev o environmentální dimenzi evropské integrace (připomínám, že se jednalo o r. 1991!). Jako tři nejzásadnější cíle, vzájemně na sobě závislé, vytýčil:

- *Podstatné zlepšení existujících evropských institucí ochrany a obnovy životního prostředí*, jak národních, tak mezinárodních, a jejich integrování do panevropského systému či koordinačního mechanismu na kontinentální úrovni, který by byl integrovaný částí obdobného globálního systému. Jako základní kroky k tomuto cíli uvedl pravidelné organizování takovýchto konferencí všech evropských ministrů, zodpovědných za životní prostředí s následnou transformací do Rady evropských ministrů životního prostředí, která by hodnotila situaci v životním prostředí kontinentu, stanovovala priority a cíle, koordinovala monitorovací a informační systém, posilovala a unifikovala evropskou legislativu v oblasti životního prostředí a vytvořila panevropskou strategii obnovy, včetně konkrétních programů a projektů s dostatečnou finanční podporou a systémem ekologické výchovy. Na půdě konference EHK OSN volal po čtyřpilířovém systému OSN ustavením Světové organizace životního prostředí OSN jako agentury přetvořením UNEP, s kontinentálními centry sledujícími stejnou celoplanetární strategii. V Evropě předpokládal Evropskou organizaci životního prostředí, vzniklou buď z regionálního úřadu UNEP pro Evropu, nebo z EHK OSN. Návrh na konstitování Rady evropských ministrů životního prostředí a společné environmentální agentury by měli evropsští ministři adresovat svým vládám a ideu evropské organizace v rámci světové organizace životního prostředí doporučit Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v Riu de Janeiro r. 1992.

- *Vytvoření a periodické revize programu Životní prostředí pro Evropu*, kde se kontinent může brát jako velmi křehká ekologická jednotka, vzhledem ke vzájemné propojenosti environmentálních problémů. Dle Vavrouška měl environmentální program pro Evropu nejprve identifikovat priority pro opravy anebo náhrady stávajících škod na životním prostředí a předcházení budoucím škodám. Na základě priorit by měla být vytvořena evropská strategie, obsahující:
 - vytvoření sjednoceného evropského monitorovacího a informačního systému,
 - sjednocení a posílení evropské legislativy,
 - vytvoření účinných ekonomických opatření v evropských hospodářských systémech,
 - vývoj pokročilého evropského výzkumného, vzdělávacího a školícího systému,
 - podporu technologických programů a projektů zaměřených na obnovitelné zdroje energie, snížení odpadů a podporu technologií a výrobků příznivých k životnímu prostředí,
 - vznik specifických regionálních programů a projektů spolupráce orientovaných do zásadních oblastí k nápravě nejdůležitějších environmentálních problémů a obnově ekologické stability evropské krajiny,
 - budování lidských, finančních, informačních a jiných zdrojů pro uskutečnění environmentálního programu pro Evropu.
 Dále upozornil na potřebu postupovat nikoliv podle politických, ale podle přírodních hranic (moří, povodí, pohoří a přirozených regionů). Na příkladu úspěšného vyčištění povodí Rýna předpověděl, že budou následovat další mezinárodní povodí, např. Labe, Odry a Dunaje. Zmínil též začínající programy spolupráce ČSFR se sousedy, jako projekt Silesia a Černý trojúhelník. Dále zdůraznil důležitost integrace ochrany životního prostředí se sociálním a ekonomickým rozvojem. Uplatnil i globální perspektivu – návrhem, že tento evropský program by měl být příspěvkem k potřebnému Globálnímu programu životního prostředí OSN, jenž by byl koordinován navrženou světovou environmentální organizací OSN.
- *Hledání lidských hodnot a environmentální etiky pro udržitelný rozvoj* jako základu pro takové způsoby života, které znovuustaví harmonii mezi lidstvem a přírodou. Ministr Vavroušek poznamenal, že je to nejpotřebnější, ale zároveň i nejobtížnější cíl. Zmínil nutnost znovunalezení některých hodnot, jako je například skromnost. Musíme zavést zodpovědnost za naše životy a životní prostředí do kritérií pro rozhodování. Příroda musí být chráněna nejen pro její užitek pro lidstvo, ale pro její nezmě-

nou vnitřní hodnotu. V té souvislosti upozornil na potřebu znovuoživení Schweitzerovy filosofie úcty k životu (což z jeho úst znělo přesvědčivě zvláště pro ty, kteří věděli, že se účastnil expedice Lambaréne s léky pro Schweitzerovu nemocnici v Africe).

Poté vyzval k diskusi o navržených tématech a uvědomění si toho, že jako environmentalisté bychom neměli jenom ustavit efektivnější strukturu institucí a připravit lepší programy, ale též lidem nabídnout nové, méně sobecké způsoby života.

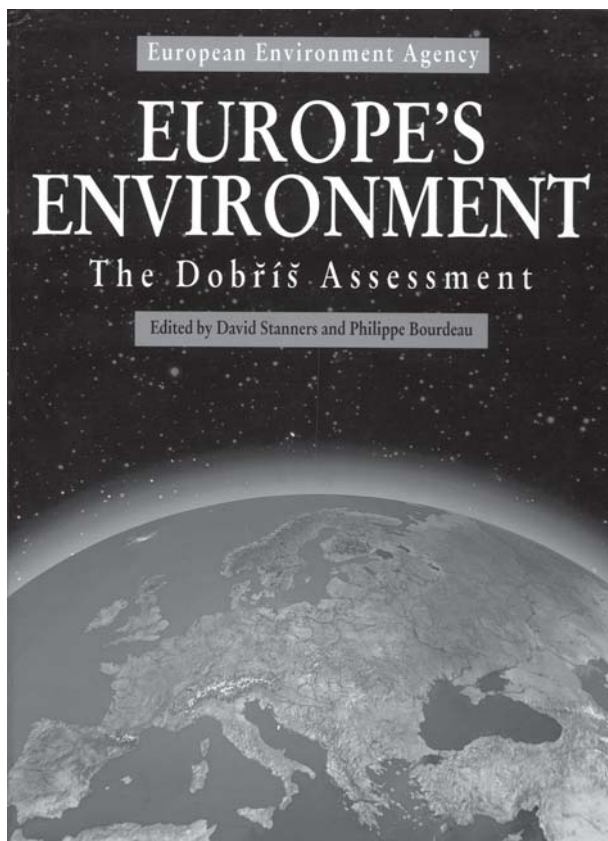
Na závěr úvodní části si účastníci vyslechli velmi kritickou výzvu delegace konference nevládních organizací, která probíhala paralelně v blízkých Přestavkách na břehu Slapského jezera. Podněty z ní byly zabudovány do závěrů dobříšské konference, nikoliv však ty nejradikálnější (vše je však relativní – to, co tehdy bylo radikální, se vlivem dalšího vývoje stává leckdy běžnou agendou, kterou se zabývají státní organizace). Večer a po celou noc zasedala sekce A – *Směrem k evropskému systému ochrany a obnovy životního prostředí*. V sobotu dopoledne a odpoledne probíhalo jednání sekce B *Směrem k environmentálnímu programu pro Evropu*. Výsledky práce obou sekcí byly zabudovány do závěrů konference.

V sobotu večer přišel zlatý hřeb programu – neformální diskuse u kulatého stolu sekce C *Lidské hodnoty a environmentální etika* (Environmental Ethics, 1991; Dlouhá, 2007). Odzněly příspěvky Erazima Koháka (Ekologie v přední linii, další Směrem k agathocentrické ekologii), Dietra Birnbachera (Etika dlouhodobé zodpovědnosti za životní prostředí), Barry Commoneera (Předcházení znečištění: Zdroj etického základu pro trvale udržitelný rozvoj), Rudolfa Kolařského a Igora Míchala (Hodnoty, etika a životní prostředí), Teodora Münze (Úvahy o křesťanství a ekologické krizi) a svůj příspěvek uplatnil i nestor ekologické etiky Arne Naess (Trvalá udržitelnost: Celostný přístup) a další.

V neděli proběhlo odsouhlasení závěrů konference a následovala tisková konference. Pokud se mohu podělit o zážitek: byla to velmi slavnostní atmosféra, neboť účastníci konference si uvědomovali důležitost přijatých závěrů.

Závěry konference (viz Conclusions, 1991) byly rozčleněny do čtyř částí: obecných závěrů, zvláštních (specifických) závěrů, základních směrů strategie v celoevropské spolupráci a následných aktivit. Vzhledem k rozsahu deklarace (obsahovala 36 bodů) a rozsahu článku se nelze zabývat jednotlivými body podrobně, soustředíme se jenom na ty, které měly velký význam pro pokračující spolupráci.

- *Požadavek zlepšení informačního a monitorovacího systému a vytvoření zprávy, popisující stav životního prostředí v Evropě* – tento požadavek vedl v Komisi

ES a EHK OSN k vytvoření velmi důkladné zprávy EEA (ve spolupráci s UNEP) *Evropské životní prostředí: dobříšské hodnocení* (Stanners, Bourdeau, 1995), práce se však nezastavily a bělehradské konferenci v říjnu t. r. bylo předloženo již 4. hodnocení.

- *Potřeba vytvoření environmentálního programu pro Evropu ke koordinaci mezinárodních i národních aktivit, zvláště zaměřených na střední a východní Evropu* – dobříšská konference znamenala důležitý začátek procesu přípravy programu, na další luzernské konferenci byly odsouhlaseny základní směry a struktura přípravy programu, který byl pak schválen následující sofijskou konferencí. Zaměření na střední a východní Evropu bylo rozpracováno ještě dříve v *Environmentálním akčním programu pro střední a východní Evropu*, odsouhlaseném na konferenci v Luzernu.
- *Uplatňování koncepce udržitelného rozvoje* bylo v té době velmi novým požadavkem, podepřeným připravovanou Konferencí OSN o životním prostředí a rozvoji v Riu de Janeiro. Většího pokroku se podařilo dosáhnout až po další světové konferenci o udržitelném rozvoji v Johannesburgu.

- *Zdůraznění důležitosti pokroku ve vědeckém poznání a změny lidských hodnot a chování pro zlepšení ochrany životního prostředí a k hledání cest udržitelného způsobu života* – pokrok v této klíčové oblasti dal na sebe čekat, jako dílčí snahu se teprve na 5. následné konferenci v Kyjevě (2003) podařilo vytvořit návrh *Strategie EHK OSN pro vzdělávání pro udržitelný rozvoj*, snaha o změnu vzorců spotřeby a výroby je součástí strategií udržitelného rozvoje na úrovni EU, vývoj neudržitelným směrem se však zatím nepodařilo zvrátit.
- *Podmínka demokracie jako nutného předpokladu účinné ochrany životního prostředí, informování veřejnosti a spolupráce s nevládními organizacemi* – samotná konference byla – jak jsme již zmínili – příkladem dobré spolupráce s nevládními organizacemi, které pořádaly paralelní konferenci. Pokračováním tohoto trendu byla *Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí*, přijatá na 4. následné konferenci v Aarhusu (1998). Podmínka demokracie nyní podstoupí zásadní zkoušku na 6. následné konferenci v Bělehradě, až se bude jednat o kandidatuře Kazachstánu na pořádání 7. následné konference.

Zbývá dodat, co je ostatně patrné jak z účasti, a hlavně programu i postupných výsledků, že dobříšská konference ministrů životního prostředí zemí EHK OSN byla zatím naší největší mezinárodní akcí, co se týče jejího významu pro ochranu životního prostředí Evropy i snahy po hledání nových cest trvale udržitelného způsobu života.

Literatura

- Conclusions of the Conference „Environment for Europe“, Dobris Castle, Czech and Slovak Federal Republic, June 21-23, 1991. http://www.unece.org/env/efe/wgso/pre-kiev.declar/Dobris_E.pdf
- Dlouhá, J.: Životní prostředí pro Evropu. *Envigogika*, 2007, 1. <http://envigogika.cuni.cz/view.php?cisloclanku=2007040020>
- Environmental Ethics (Essays) Background Materials Presented on the Occasion of the Conference of Environment Ministers and Representatives of International Organizations Environment for Europe. Dobříš 21 – 23 June 1991. <http://www.czp.cuni.cz/values/citanka/dobris>
- Stanners, D., Bourdeau P. (eds.): *Europe's Environment: The Dobříš Assessment*. Copenhagen : EEA, 1995, 676 p.

Pavel Šremer, Odbor politiky životního prostředí Ministerstva životního prostředí ČR, Vršovická 65, 100 10 Praha 10 – Vršovice, pavel_sremer@env.cz